

MAŁGORZATA WILCZKIEWICZ*

WPROWADZENIE ZIELENI KOMPONOWANEJ METODĄ NA REWITALIZACJĘ OBSZARÓW MIEJSKICH POPZEMYSŁOWYCH NA PRZYKŁADZIE NOWOJORSKICH PARKÓW: HIGH LINE PARK, BROOKLYN BRIDGE PARK I FRESHKILLS PARK

GREEN SPACE AS A METHOD OF REVITALIZATION ON POST-INDUSTRIAL URBAN PLACES FOLLOWING THE NEW YORK'S PARKS (THE HIGH LINE AND BROOKLYN BRIDGE PARK)

Streszczenie

Wprowadzanie zieleni miejskiej jako metoda na rewitalizację zdewastowanych obszarów miasta jest znana i stosowana od dawna zarówno w Polsce, jak i w Europie. Jako przykład możemy przytoczyć Katowice, gdzie obszary pofabryczne zamieniane są na parki. Nowatorstwo francuskich i amerykańskich rozwiązań polega na stosowaniu tej metody w nowej, a zarazem utrudnionej lokalizacji, nad ziemią (High Line Park) i na wodzie (Brooklyn Bridge Park), co stwarza dodatkowe trudności realizacyjne. Ze względu na wysoki koszt rozebranie i utylizacja stalowych konstrukcji nadziemnej kolejki i betonowych fundamentów dawnych urządzeń portowych przekraczało możliwości miejskiego budżetu. Szukano zatem innego rozwiązania. Pomysł przyszedł z Europy. Architekci francuscy zaproponowali nową funkcję dla starej trakcji kolei nadziemnej (Paryż). Bezużyteczną estakadę przekształcono w park miejski. Ideę przejęli projektanci amerykańscy i w 2010 r. High Line Park na Manhattanie przyjął pierwszych spacerowiczów. Pomysł przekształcania zdewastowanych terenów miejskich w parki przyczynił się także do zagospodarowania portowych nadbrzeży rzeki East River na Brooklynie. Na platformach, usytuowanych na starych konstrukcjach portu, zbudowano Brooklyn Bridge Park.

Słowa kluczowe: metoda, rewitalizacja, zieleń, obszar miejski, park, poprzemysłowy

Abstract

Green space as a method of revitalization of post-industrial urban places is well known for a long time - see Katowice, where unused old mines and their terrain were converted into the parks. Two of New York's latest Parks were created in very exceptional places. Literally, the High Line Park is in the air and Brooklyn Bridge Park over the water. In the first instance, the author refers to the old elevated train trestles located throughout American Cities (New York, Chicago, and Philadelphia). Due to the high cost of demolition the old elevated tracks located on suspended iron trestles above ground level have been left in place since the trains were diverted. This idea comes from Europe of the late 1900's. French architects converted old suspended train tracks into new city park(s). In 2010 after years of design work and construction, the High Line Park located in Manhattan's West Side saw its first users. The piers located on East River, below the Brooklyn Bridge had been in used for years as part of NYC's port facilities. Decades later, due to the relocation of the various port(s), the piers were abandoned in place. Now, a team of designers from Michael van Valkenburgh Associates has converted them into a floating park. The park was built on the piers, on a concrete platform, over the water. The old substructure has a new use and the park saw its first visitors in 2010.

Keywords: method, revitalization, green space, urban place, park, post-industrial

* Dr inż. arch. Małgorzata Wilczkiewicz, Katedra Gospodarki Przestrzennej i Architektury Krajobrazu, Wydział Inżynierii Środowiska i Geodezji, Uniwersytet Rolniczy im. H. Kołłątaja.

1. WSTĘP

Wiek XXI wprowadził w życie nowe technologie i rozwiązania techniczne, co sprawiło, że obiekty, a nawet całe obszary technologiczne, które służyły miastu w XX w., przestały być użytkowane. Mowa tu o kolejach nadziemnych, dokach portowych i starych fabrykach, zlokalizowanych na terenie Manhattanu (Nowy Jork). Ze względu na wysoki koszt rozebranie i utylizacja stalowych konstrukcji i betonowych fundamentów przekraczało możliwości miejskiego budżetu. Szukano zatem innego rozwiązania.

Z początkiem XX w. w wielu miastach amerykańskich budowano miejskie koleje, sytuowane na stalowych konstrukcjach prowadzonych ponad ulicami. Metalowe platformy znajdowały się w centrach Nowego Jorku czy Chicago, stając się elementem, co prawda, niezbyt estetycznym, niemniej jednak trwale wpisanym w panoramę miasta. Mankamenty nadziemnych kolejek spowodowały, że zaczęto rozbudowywać system podziemnych połączeń, pozostawiając władzom miasta problem, w jaki sposób zagospodarować bezużyteczne platformy wraz z torami. Oczywiście najprościej byłoby rozebrać stalowe elementy z zamiarem odzyskania części użytego surowca. Jednak po przeprowadzeniu kalkulacji kosztów zazwyczaj oceniano operację jako nierentowną.

2. PROMENADE PLANTEE (PARYŻ)

Idea zagospodarowania estakad pozostałych po nieużywanych trakcjach kolei nadziemnej przywędrowała do Stanów Zjednoczonych z Francji. Tam w 1993 r. został oddany do użytku park, usytuowany na fragmencie linii kolei nadziemnej, łączącej dzielnicę Vincennes z Paryżem. Kolej ta rozpoczęła swoją działalność w 1859 r., a zakończyła w 1969 r. wraz z budową nowego gmachu opery, który powstał na placu po wyburzeniu stacji Bastylia. Była to końcowa stacja kolei łączącej Vincennes z Paryżem. Fragment estakady kolejki został włączony do systemu RER¹, a pozostała część traktacji kolejowej porastała trawą i krzewami, samowysiewającymi się chwastami, odpornymi na działanie wysokiej temperatury i okresowe braki wody. Widok ten zainspirował architektów i wkrótce Philippe Mathieux i Jacques Vergely

II. 1. Park Promenade Plantee, Paryż, Francja (<http://promenade-plantee.org>)

III. 1. Park Promenade Plantee, Paris, France

¹ RER – szybka kolej miejska usytuowana w Paryżu poniżej poziomu paryskiego metra.

przygotowali projekt zagospodarowania nieużywanej estakady. W 1993 r. park nazwany La Promenade Plantee² otworzył swoje podwoje dla zwiedzających (il. 1). Tak więc nowa funkcja pozwoliła miastu odzyskać teren i zwrócić go mieszkańcom w formie zieleni miejskiej.

3. HIGH LINE PARK (NOWY JORK)

Promenade Plantee zapewne sprawiła, że mieszkańcy Meatpack District w Nowym Jorku zamierzali w podobny sposób zagospodarować znajdujące się w ich sąsiedztwie torowisko (il. 2). Utworzyli oni obywatelski komitet³, walcząc o środki na zagospodarowanie estakady z władzami Nowego Jorku. The Meatpacking District, fragment zachodniej części Manhattanu, sięgający do nadbrzeży Hudson River, funkcjonował jako fabryczny rejon Nowego Jorku do lat 50. XX w. Wraz ze wzrostem kosztów produkcji fabryki opustoszały, a dzielnica stała się siedzibą gangów narkotykowych. Z upływem lat wzrastające ceny nieruchomości na wyspie zwróciły uwagę inwestorów na tereny, co prawda, zaniedbane, niemniej jednak położone w atrakcyjnej lokalizacji. Rozpoczęto rewitalizację dzielnicy, do której zaczęli wprowadzać się artyści, zajmując fabryczne piętra. Tak zwane lofty, czyli mieszkania bez ścian wewnętrznych, których aranżację na własne potrzeby wykonywali ich użytkownicy, były ulubionym miejscem zamieszkania młodych ludzi. Niskie ceny podnosiły atrakcyjność dzielnicy. W połowie lat 90. XX w. ówczesny burmistrz Nowego Jorku, Rudolph Giuliani, podpisał zgodę na wyburzenie zarastającej trawą estakady, pozostałości po nieużytkowanej kolejce, zakłócającej harmonię przestrzenną okolicy. Mieszkańcy dzielnicy Meatpack założyli stowarzyszenie Friends of the High Line, działające na rzecz rewitalizacji kolejki⁴. W 2003 r. odbył się międzynarodowy konkurs architektoniczny na zagospodarowanie stalowej estakady High Line. Zwyciężył zespół architektów Diller Scofidio+Renfro oraz firma zajmująca się architekturą krajobrazu Jamez Corner Field Operations. Przy realizacji współpracował także holenderski ogrodnik Pier Oudolf. Powstał współczesny wiszący park, będący efektem współpracy architektów, konserwatorów (metalowa konstrukcja wymagająca zabezpieczenia) oraz ogrodników. Pierwszy fragment High Line Park został oddany do użytku publiczności w 2009 r. (il. 3). Zielona enklawa, unosząca się nad powierzchnią Manhattanu, jest dostępna z poziomu ulicy przez klatki schodowe i windy. Nawierzchnia terenu oraz sposób zagospodarowania przestrzeni nawiązuje bardzo wyraźnie do pierwotnej funkcji miejsc (il. 4). Ścieżki przypominają podkłady kolejowe, a ławki przesuwają się wzdłuż szyn kolejowych, celowo wprowadzonych jako element dekoracji przestrzennej (il. 5). Wykorzystano także boczne odnogi kolejki. Jedna z nich została przekształcona w widownię z ławkami, gdzie spacerowicze mogą odpocząć, obserwując „scenę”. Sceną jest nowojorska ulica, oglądana przez wielkie szklane okna (il. 6). Całości niezwyklej lokalizacji tego parku dopełnia roztaczający się z estakady widok na Hudson River. Nowo otwarty park udostępnia swoje przestrzenie także osobom niepełnosprawnym. Dwie windy znajdujące się na estakadzie oraz ubikacje są przystosowane do obsługi osób poruszających się na wózkach.

² <http://www.promenade-plantee.org> (tłum. autorki).

³ <http://www.thehighline.org/>

⁴ <http://www.thehighline.org.../history>

II. 2. Estakada kolejki nadziemnej przed zmianą funkcji, Nowy Jork (foto autor)

III. 2. The existing view of the elevated train tracks before the adaptation to new function at 30th street West, New York City (photo by the author)

II. 3. Wejście do High Line Park (12th Street West) (foto autor)

III. 3. The 12th Street West entrance to the High Line Park (photo by the author)

II. 4. Widok na Dolny Manhattan z High Line Park (foto autor)

III. 4. View of Lower Manhattan as seen from the High Line Park (photo by the author)

II. 5. Detal ławek, High Line Park, Nowy Jork (foto autor)

III. 5. Bench detail, High Line Park, New York City (photo by the author)

II. 6. Scena, czyli widok na ulicę, High Line Park, Nowy Jork (foto autor)

III. 6. View of the street as seen from the stage seating at the High Line Park, New York City (photo by the author)

II. 7. Promenada na estakadzie, Nowy Jork (foto autor)

III. 7. Raised walkway on the elevated train tracks, New York City (photo by the author)

W czerwcu 2011 r. został otwarty dla publiczności kolejny odcinek High Line Park. Idea zagospodarowania traktu kolejki pozostała ta sama, niemniej zrealizowano ją przy użyciu nieco innych środków. Zamiast zagospodarowania całego traktu na stalowych podporach umieszczono wąską ścieżkę biegnącą na wysokości ok. 1,5 m ponad starym traktem. Widoczna część starego traktu jest również zagospodarowywana, tak więc powstały niejako dwa poziomy parku (il. 7). Wydaje się, że projektanci użyli tego wybiegu, aby nie ponosić kosztów zagospodarowywania całej szerokości traktu, ograniczając się tylko do wybranych fragmentów. Efekt jest równie ciekawy jak fragment poprzedni. Przy wejściu od strony 30 West Street znajduje się otwarty bar, z częścią estakady służącą jako zadaszenie i barem wykonanym z fragmentów stalowej estakady. Stąd schody prowadzą na nadwieszoną ponad poziomem kolejki estakadę. Ten fragment kolejki przebiega w niewielkiej odległości od budynków, a zatem możemy z bliska podziwiać detale architektoniczne znajdujące się na dachach domów. Spacer „w powietrzu” daje zwiedzającym niespotykany odbiór widoku z lotu ptaka krajobrazu i budynków znajdujących się na terenie ulicy. Po drodze znajdują się przygotowane przez projektantów atrakcje, takie jak trawiasta platforma służąca jako podniebna zielona plaża, amfiteatralnie ustawione ławki z widokiem na ulicę czy też zaprojektowane w formie rzeźby przestrzenne karmniki dla ptaków. W planach jest przygotowana sekcja numer 3 Parku, przechodząca w bliskiej odległości od nadbrzeży Hudson River. Stąd będzie można podziwiać zachody słońca nad rzeką.

4. CHICAGO I FILADELFA

Inicjatywa zagospodarowania estakady w Nowym Jorku zainteresowała mieszkańców Chicago i Filadelfii. Te dwa miasta posiadają nieużytkowane estakady kolejki nadziemnej i w obu zostały utworzone obywatelskie komitety, zmierzające do rewitalizacji starych traktów kolejowych. W Chicago powstał obywatelski komitet Friends of The Bloomingdale Trail, który założył organizację non-profit o tej samej nazwie, działającej na rzecz rewitalizacji traktu Bloomingdale⁵. Mimo zapału ze strony mieszkańców z sąsiedztwa traktu i zapewnień o pomocy i współpracy ze strony władz miasta sprawa zagospodarowania estakady pozostaje na razie w sferze planów. Prawdopodobnie nie udało się zgromadzić odpowiednich środków finansowych, bowiem budowa nadziemnych parków jest przedsięwzięciem kosztownym. Podobnie sytuacja wygląda w Filadelfii. Nieużywany trakt Callowhill⁶ również zgromadził wokół siebie grono zwolenników przekształcenia go w wiszący ogród wzorem manhattańskiego, jednak finanse (a raczej ich brak) przeszkodziły w realizacji tego planu.

Niezależnie od rezultatu idea zagospodarowywania podniebnych torowisk zaistniała w środowisku architektonicznym jako pozytywny przykład wykorzystania konstrukcji stalowych do tworzenia ogrodów publicznych. Inicjatywa cenna z wielu powodów. Zamiast rozbierać stalową trację i transportować do huty w celu przetopienia, zagospodarowuje się ją, tworząc przestrzeń publiczną w miastach, gdzie trudno jest znaleźć wolny grunt ze względu na jego wysoką cenę. Godna naśladowania jest także postawa obywateli, okolicznych mieszkańców, walczących w sposób czynny z władzami miasta w intencji zapewnienia dodatkowej powierzchni zielonej służącej dzielnicy.

⁵ <http://www.bloomingdaletrail.org>

⁶ http://www.wikipedia.org/wiki/Callowhill_Philadelphia_Pennsylvania

5. BROOKLYN BRIDGE PARK (NOWY JORK)

Kolejnym przykładem adaptacji poindustrialnego terenu dla funkcji rekreacji jest będący w trakcie budowy Brooklyn Bridge Park⁷. Zlokalizowany na Brooklynie, w miejscu dawnych doków wyładunkowych starego portu, pierwszą część udostępnił zwiedzającym w 2010 r. W planie są kolejne obszary, które mają być zagospodarowane do 2015 r. Autorem projektu jest firma Michael Van Valkenburgh Assoc. Firma ta znana jest z wcześniejszych, udanych realizacji przestrzeni publicznych w różnych miastach Stanów Zjednoczonych. Jej autorstwa jest zagospodarowanie nadbrzeży w Pittsburgu (Allegheny Riverfront Park) oraz oddany do użytku w 2008 r., zlokalizowany na Dolnym Manhattanie. Teardrop Park⁸.

85-akrowy Brooklyn Bridge Park⁹ rozciąga się na obszarze brzegowym East River od Manhattan Bridge do Atlantic Avenue. Powstanie parku przekształciło nieużywane i niedostępne tereny starych doków okrętowych w atrakcyjną przestrzeń wypełnioną zielenią, plażami, miejscami zabaw dla dzieci. Park prowadzi odwiedzających nad lustro wody, umożliwiając rekreację (sporty wodne i łowienie ryb). Jest to największe przedsięwzięcie parkowe Brooklynu od momentu oddania mieszkańcom 135 lat temu w użytkowanie Prospekt Parku (il. 8).

Il. 8. Brooklyn Bridge Park, sztuczne wzgórze, Brooklyn, Nowy Jork (foto autor)

Ill. 8. Brooklyn Bridge Park, Artificial Hill, Brooklyn, New York City (photo by the author)

Przed przystąpieniem do projektowania autor projektu prowadził rozmowy z nowojorczykami, chcąc sprostać ich wymaganiom odnośnie do przyszłej inwestycji.

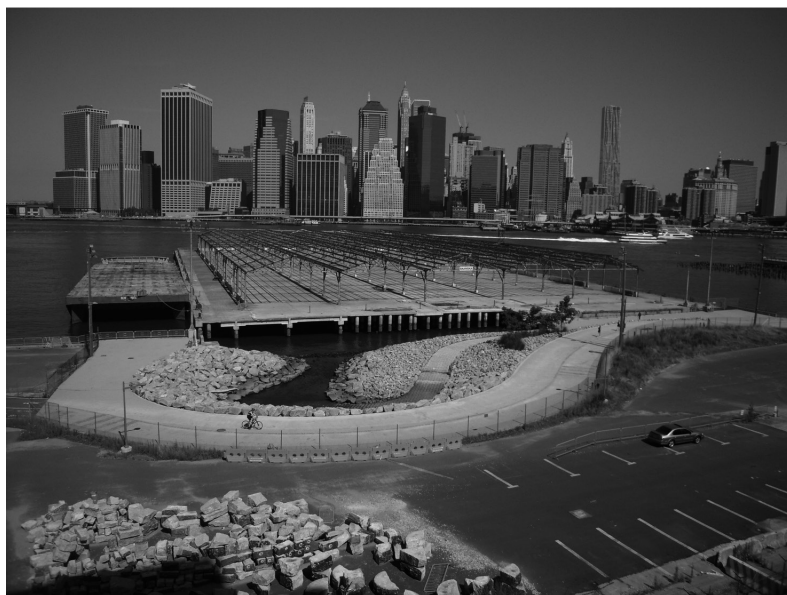
⁷ Sarah Amelar, *Brooklyn Bridge Park-Designers transform a defunkt shipping complex and reconnect a city with its waterfront*, "Architectural Record" January 2011, s. 82-89.

⁸ <http://www.theteardropark.com>

⁹ Obecnie jako pierwszy etap oddano do użytku fazę I (16 akrów). S. Amelar, *op. cit.*, s. 88.

Mieszkańcy miasta skarżyli się, iż choć są otoczeni zbiornikami wodnymi (Hudson i East River oraz Zatoka Nowojorska) nie udało im się zamoczyć w nich nawet palca. Wychodząc naprzeciw oczekiwaniom, projektant zagospodarował brzegi parku w sposób umożliwiający bezpośrednie dojście do wody. Wybudowana zatoka pozwala prowadzić treningi przyszłym kajakarzom.

Zagospodarowywanie zaniedbanych nadbrzeży brooklyńskiej strony East River rozpoczęto kilka lat temu od porządkowania terenu znajdującego się pod Manhattan Bridge (Most Manhattański). Uporządkowano teren, wywożąc stalowe elementy starych nadbrzeży, a w ich miejscu zbudowano punkt widokowy. W ślad za nim utworzono obszar zieleni parkowej oraz miejsce zabaw dla dzieci. Prace te miały na celu uporządkowanie tzw. martwej przestrzeni¹⁰ znajdującej się pod mostem. Znajdujący się tuż obok Brooklyn Bridge (Most Brooklyński) wymagał znacznie więcej uwagi, bowiem jego lewa strona (patrzac od strony Brooklynu), całkowicie zdewastowana poprzednim użytkowaniem (znajdowały się tam nadbrzeża dawnego portu), wymagała bardziej zaawansowanych działań. Przede wszystkim zdecydowano się zachować podtrzymujące portowe pomosty drewniane pale. Odpowiednio je wzmocniono i potraktowano jako konstrukcję nośną dla przyszłego parku. Na tak przygotowaną platformę nałożono warstwy ziemi. Powstał typowy przykład terenu uformowanego w sposób sztuczny (il. 9).

Il. 9. Brooklyn Bridge Park, fragment w trakcie realizacji, widok na Manhattan od strony Brooklynu, Nowy Jork (foto autor)

III. 9. Uncopleted section of Brooklyn Bridge Park, view of Manhattan from Brooklyn, New York City (photo by the author)

¹⁰ Obszar martwy pod mostem Manhattańskim zwany jest przez nowojorczyków „DUMBO”. Down Under the Manhattan Bridge Overpass (<http://www.wikipedia.com/>) – martwa przestrzeń znajdująca się pod mostem (tłum. autorki).

- II. 10. Brooklyn Bridge Park, stan obecny, widok na Manhattan od strony Brooklynu, Nowy Jork (foto autor)
- III. 10. Completed section of Brooklyn Bridge Park, view of Manhattan from Brooklyn, New York City (photo by the author)

Park jest zagospodarowany w sposób bardzo zróżnicowany. Znajdują się tu platformy widokowe ponad East River, skąd roztacza się wspaniały widok na panoramę Manhattanu (il. 10). Platforma zakończona jest punktem widokowym (sztuczną górą, na którą prowadzą „schody do nikąd”), a w obrębie parku znajdują się także oczka wodne (usytuowane na estakadzie) ze strumykami wijącymi się wśród zarośli. Nasadzenia pojawiające się w parku są odmianami lokalnymi, a przy gatunkach znajdują się tabliczki z nazwami. W ten sposób park wypełnia swoją edukacyjną rolę. Oddany do użytku fragment jest jednym z pięciu elementów przyszłego założenia. Dalsze fazy są w budowie i zostaną sukcesywnie przekazywane w niedalekiej przyszłości.

6. FRESH KILLS PARK (STATEN ISLAND, NEW YORK)

Parki omówione poprzednio istnieją i można je zwiedzać. Park Fresh Kills znajduje się na razie w sferze planów i możliwe, że pierwsza część tego ambitnego kompleksu będzie oddana w przyszłym roku. Mowa tu o Freshkills, miejscu, które na razie jest omijane z daleka przez mieszkańców Staten Island¹¹.

W 1948 r. miasto Nowy Jork otworzyło wysypisko śmieci na 2200 akrach wyspy Staten Island. Początkowo miało ono działać tylko przez okres trzech lat, z czasem stało się jednak największym amerykańskim wysypiskiem, przyjmującym dziennie

¹¹ Staten Island jest jedną z pięciu dzielnic Nowego Jorku.

29 000 t śmieci¹². Na skutek protestów działaczy ochrony środowiska wysypisko zamknięto w 2001 r. Wydarzenia z 11 września spowodowały, że ponownie zaczęto przywozić w to miejsce gruz powstały w wyniku czyszczenia Strefy Zero. Po przyjęciu 1,2 mln t materiału rozbiórkowego wysypisko znów zamknięto.

W pięknym, dziewiczym krajobrazie południowo-zachodniej części wyspy pojawiły się góry. Niewinnie wyglądające, porośnięte zieloną trawą, o wysokości 2000 stóp nad poziom morza (ok. 800 m), są sztucznym tworem, z wnętrza którego wydobywa się metan. Powstaje on w procesie deterioracji materiałów organicznych znajdujących się we wnętrzu sztucznych „górn”. Właśnie ten metan stanowi obecnie największą przeszkodę, którą muszą pokonać projektanci parku, bowiem postanowiono go utworzyć właśnie w miejscu wysypiska. Ma to być park aż trzykrotnie większy powierzchniowo od Central Parku.

Nowojorskie władze uważają, że przekształcenie największego amerykańskiego wysypiska śmieci w park będzie symbolem tego, jak nasze pokolenie potrafi przywrócić równowagę w krajobrazie.

„My nie jesteśmy w stanie usunąć śmieci z naszej planety. One muszą tutaj pozostać z nami. A zatem trzeba coś z tym zrobić...” – tak brzmi wypowiedź jednego z projektantów¹³. Projekt parku powstaje na deskach architektów krajobrazu organizacji miejskiej, która zajmuje się projektowaniem i obsługą bieżącą nowojorskich parków. Jest to New York City Department of Parks and Recreation¹⁴. Ambitny plan został rozłożony na 30 lat, a koszt całkowity ma sięgnąć 1,4 mld dolarów.

LITERATURA

AMELAR S., *Brooklyn Bridge Park – Designers transform a defunct shipping complex and reconnect a City with its waterfront*, „Architectural Record” 01/2011, 82-89.

<http://www.bloomingdaletrail.org>

<http://www.brooklynbridgepark.org>

<http://www.nycgovparks.org>

<http://www.promenade-plantee.org>

<http://www.thehighline.org>

http://www.wikipedia.org/wiki/Callowhill_Philadelphia_Pennsylvania

¹² <http://www.acc6.its.brooklyn.cuny.edu> (tłum. autorki).

¹³ Zdanie to padło podczas audycji telewizyjnej.

¹⁴ <http://www.nycgovparks.org>